

Historie van het Achterhoekse landschap

Het oude landschap

In het zuiden van Meddo en Huppel komen we het oude ontginningslandschap tegen; in Winterswijk ook wel het oude hoevelandschap genoemd. Het kenmerkt zich door een dicht netwerk van (zand)wegen, onregelmatig verspreid liggende boerderijen en oude landbouwgronden, essen genoemd.

Dit landschap was al ver voor 1850 als cultuurgrond in gebruik. De landbouw was aanvankelijk vooral gericht op zelfvoorziening, waarbij de veeteelt in dienst stond van de akkerbouw. Op de essen teelde men eeuwenlang rogge en andere granen. Weilanden lagen vooral in de beekdalen van onder andere de Beurzerbeek en de Groenlose Slinge. Een groot deel van het grondgebied bestond uit heide en veen, in die tijd wel 'woeste grond' (weuste) genoemd. Om een idee te geven van de verhoudingen: in 1850 bedroeg het grondgebied van Meddo 2674 hectare en daarvan was 527 hectare bouwland, 25 hectare weiland, 50 hectare veen en maar liefst 1883 hectare heide. Heide en veen besloegen bijna driekwart van het oppervlak!

Boerderijen

Meddo telde in die tijd 149 boerderijtjes en 11 zogenoemde hutten. Ter vergelijking: in 1551 zijn er 52 boerderijen en in 1650 zijn het er 97³. De hutten stonden op de heide. De oppervlakte van een boerenbedrijf bedroeg gemiddeld 4 hectare. Geschat wordt dat die gezamenlijk 250 koeien, 150 kalveren, 50 paarden, 70 trekossen en 120 varkens hadden³. Overigens had de heide wel degelijk een functie als leverancier van heideplaggen die in de potstal vermengd werden met koeienmest. Eeuwenlang zijn op deze wijze de essen van de noodzakelijke mest voorzien. Grote, aaneengesloten heidevelden lagen ten noorden van het huidige dorp, richting de Duitse grens, onder andere in het Meddosche Veld. Aan het eind van de negentiende, maar vooral in de eerste decennia van de twintigste eeuw, begonnen het boerenbedrijf en het grondgebruik (en daarmee het landschap) langzaam maar ingrijpend te veranderen. Allerlei ontwikkelingen waren daar debet aan, maar vooral de komst van de kunstmest zorgde ervoor dat de heide in landbouwgrond omgezet kon worden. De oppervlakte cultuurland en het aantal boerderijen namen dan ook gestaag toe. Tussen 1850 en 1900 kwamen er in Meddo 23 boerderijen bij, waarvan 6 op nieuw ontgonnen grond. Van 1900 tot 1918 waren dat er al 20, waarvan 17 op voormalige heidegrond, maar de grote 'klapper' kwam tussen 1919 en 1929 met maar liefst 35 nieuwe boerderijen, alle in het ontginningslandschap. De economische crisis en Tweede Wereldoorlog deden de bouwlust afnemen. Nog maar 13 nieuwe boerderijen in de periode 1930-1940 en slechts 1 in de jaren 1940-1950³. De woeste grond was zo goed als op, de heide was eindelijk ontgonnen. Als laatste ging in het kader van de werkverschaffing in 1932-1935 het Zwiibroekse veen op de schop.

Opnieuw op de schop

Vanaf de jaren vijftig zien we het tij keren. Lang niet alle boerderijtjes zijn rendabel en schaalvergroting begint langzaam maar zeker vaste vormen aan te nemen. Had het cultuurlandschap tot dan toe veel van zijn uiterlijk en kwaliteiten behouden, hoe anders pakte dat uit in de volgende fase: die van de ruilverkaveling. In de jaren zeventig van de vorige eeuw worden de plannen gemaakt en in de tweede helft van de jaren tachtig gaat het landschap opnieuw op de schop.

Schaalvergroting, ontwatering en rationalisatie is het devies. Het boerenland ondergaat een metamorfose. De opkomende teelt van maïs, die honderden jaren van graanteelt naar de geschiedenisboeken verwijst, doet de rest. Voor het boerenbedrijf een zegen, voor natuur en landschap een gevoelig verlies. De ontwikkelingen gaan echter door. Europese landbouwpolitiek en toenemende mondialisering doen hun intrede en zorgen ervoor dat menigeen zijn brood elders dan in de landbouw moet gaan verdienen. Meer en meer boerderijen verliezen hun agrarische functie; de vrijkomende grond wordt opgekocht door degenen die wel het boerenhoofd boven water weten te houden. Het Algemeen Meddo's Belang berekende dat in het jaar 2000 al 106 boerderijen hun agrarische bestemming hadden verloren, terwijl op nog eens 56 andere het boerenbedrijf feitelijk niet meer uitgeoefend werd. Nog eens 50 zullen naar verwachting de komende jaren hun agrarische functie verliezen. Het kan verkeren. Het landschap zoals zich dat nu voor ons ontvouwt, heeft de uiterlijke trekken van het aloude boerenland behouden. Nog steeds vinden we de verspreid liggende bolvormige essen van waarachter het dak van de kenmerkende Saksische boerderij langzaam tevoorschijn komt. In het oude landschap kronkelen de wegen als vanouds, ja zelfs het 'karkepad' naar het Duitse Zwillbrock ligt er nog. Fietsend over de lange, rechte wegen in het Meddosche Veld, die niet eens allemaal verhard zijn, kunnen we ons ook nu nog een voorstelling maken van de onmetelijke weidsheid van de voormalige heidevelden. Aan de jaartallen op de typische ontginningsboerderijtjes valt het voortschrijden van de ontginning nog af te lezen. Verdwenen zijn echter de korhoenders, de nachtzwaluwen en later de grutto's en de kemphanen, het vetblad en de talloze orchideeën. Ja, zelfs de kieviet en de veldleeuwerik hebben bijna het veld moeten ruimen. **Maïs** en cultuurgrassen bepalen het beeld. In grote aaneengesloten percelen, waartussen ruige perceelscheidingen en met riet en hoog opgaande kruiden begroeide sloten niet langer voor afwisseling zorgen.

Steenuilen

Tegenwoordige broeden er in Meddo en Huppel veel steenuilen; in de beide telgebiedjes zelfs bijzonder veel: 38-43, zo tussen de 3 en 3,5 paar per 100 hectare. Dit komt door het halfopen landschap met zijn grote aantal verspreid liggende boerderijen met vele bijgebouwtjes. Interessant is natuurlijk de vraag of dat altijd zo geweest is. Kwamen er vroeger meer, of juist minder steenuilen voor? Geteld werd er niet, dus over exacte cijfers beschikken we niet. We zullen dus af moeten gaan op onze kennis van de eisen die de steenuil aan zijn leefgebied stelt en die af moeten zetten tegen bovengeschetste ontwikkelingen.

Voor 1850 was de oppervlakte cultuurland beduidend kleiner dan vandaag de dag. Op de open heide en in de veengebieden had de steenuil niets te zoeken. De verspreiding zal beperkt zijn gebleven tot het oude ontginningslandschap. Of ze daar vooral broedden in de bebouwing, zoals vandaag de dag, of juist nog veel in holten in hoogstamfruitbomen en in knotwilgen en -elzen? Het is de vraag hoeveel broedgelegenheid de gebouwen boden. Het fenomeen beschoten kap was nog onbekend, zodat de vraag is waar steenuilen een geschikte holte konden vinden. Het dichten van de rondingen in de pannen met zogenoemde strodokken (gangbaar tot in de jaren zestig; Harrie Hoog-Antink, Werkgroep Meddo's Verleden) kon de toegang tot gebouwen weleens moeilijk gemaakt hebben. Het aantal bijgebouwen beperkte zich veelal tot een enkele schuur. Van oudsher broeden steenuilen echter ook veel in hopen, in het bijzonder in hoogstamappelbomen. Tijdens de eerste kadastrale opmetingen in 1832 telde men in Meddo 3,2 hectare boomgaard. Verdeeld over 38 boomgaardjes bedroeg de gemiddelde oppervlakte ongeveer 850 m², goed voor ongeveer 10 tot 15 bomen.

Overigens varieerde de oppervlakte van 220 tot 3930 m². Een en ander betekent dat gemiddeld slechts 1 op de 4 boerderijen een boomgaard telde. Al met al lijkt broedgelegenheid voor steenuilen niet ruim voorhanden te zijn geweest die dagen.

In de eerste helft van de twintigste eeuw zal dat langzaam veranderd zijn. De toename van de bevolking gaf een impuls aan de fruitteelt wat tot een toename van het aantal boomgaarden leidde. De varkenshouderij begon zich te ontwikkelen (in 1850 gemiddeld nog niet één varken per boerderij!) en in de jaren twintig begon ook de kippenhouderij op te komen. Als gevolg daarvan nam het aantal bijgebouwen op het erf fors toe. Talloze varkensschuurtjes (varkensschoppe) en kippenhokken (hoonderhok) verrezen. Door de langzame mechanisatie ontstond ook de behoefte aan schuren waar men ploeg, dorsmachine en kar kon stallen: de karloods (kaorlooze). En natuurlijk nam als gevolg van de ontginningen het aantal boerderijen toe. Dit alles zal een gunstige uitwerking gehad hebben op het aanbod aan geschikte broedgelegenheid voor steenuilen.

De laatste 25 jaar zien we een tegengestelde ontwikkeling. Veel schuurtjes hebben hun functie verloren, vooral op bedrijven waar de agrarische functie beëindigd is. Sommige krijgen een andere bestemming, de meeste worden echter afgebroken. Toenemend besef van hun cultuurhistorische waarde doet gelukkig de laatste tijd steeds meer eigenaren besluiten ze te laten staan en soms zelfs te renoveren. Het fotoboek *Verdwijnende kippenhokken in de Achterhoek*⁷¹ geeft daar een goed beeld van. Op verschillende van de geportretteerde erven broeden steenuilen.

Het is niet moeilijk voor te stellen dat ook de voedselsituatie voor steenuilen in die dagen een stuk beter moet zijn geweest. Het vee zat niet de hele dag in hokken opgesloten, maar scharrelde rond. Granen als rogge, gerst, haver en tarwe waren het hoofdgewas. Het werd de deel binnengereden en in zakken op zolder opgeslagen. Hooi en stro werden ondergebracht in hooi- en stromijten. Open koemest- en varkensmestopslag was nog de gewoonste zaak van de wereld, ieder erf had zijn eigen moestuin en overal waren er niet gebruikte overhoekjes. Muizen, maar ook grote insecten waren beslist talrijker dan vandaag de dag.